МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ О. А. Кузнецова
28 серпня 2020 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ДИСКУРСОЛОГІЯ

Ступінь бакалавра
спеціальність 035 Філологія
035.10 Прикладна лінгвістика
Освітня програма «Прикладна лінгвістика»

Миколаїв – 2020

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Каленюк Світлана Олександрівна, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТ: Струганець Л. В., доктор філологічних наук, професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Протокол № 1 від «28» серпня 2020 року

Завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики _____(Коч Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «28» серпня 2020 року № 1
Голова навчально-методичної комісії _____ (Мороз Т. О.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2020 року № 11
Голова навчально-методичної комісії університету_____ (Кузнецова О. А.)

Анотація

У процесі вивчення дисципліни «Дискурсологія» сформовано уявлення про традиції і перспективи вивчення дискурсу як форми мовного та лінгвокультурного існування; ознайомлено із різними школами дискурсології та можливостями їх прикладного застосування; прищеплено навички проводити конвент інтердискурсного та інтрадискурсного аналізу; прищеплено навички структурного, преференційного та комплексного інтонаційно-синтаксичного аналізу дискурсу; ознайомлено з можливостями дискурсивного аналізу в соціолінгвістиці, криміналістиці та судочинстві, психіатричний та політичній лінгвістиці, навчити структурувати дискурс і текст відповідно до одиниць його членування на рівні мікро- і макроструктури; охарактеризовано термінологію і концептуальний апарат у дослідженнях і наукових текстах; з'ясовано методи дискурсивного аналізу у науковій роботі; досліджено лінгвістичні теорії в комунікативному та науковому дискурсі; показано можливості застосування знань із теорії дискрусу на практиці.

Ключові слова: дискурсія, дискурсивна інформація, дискурсивна подія, реальний дискурс, латентний дискурс, квазідискурс, віртуальний дискурс, субдискурс, дійсність, свідомість, гіпертекст, рефлексія, вербальна комунікація та невербальна комунікація, локуція, ілокуція, перлокуція, текстово-дискурсивна одиниця, аксіологія, когнітивна карта дискурсу, лакуна, архетип, репліка, преформа тощо.

Summary

In the process of studying the discipline «Discourseology», an idea of the traditions and prospects of studying discourse as a form of speech and linguocultural existence was formed; students were familiarized with various schools of discourse and the possibilities of their applied application; skills to conduct a convention of the analysis of interdiscourse and the analysis of intradiscourse; the skills of structural, preferential and complex intonation-syntactic analysis of discourse were imparted; students were acquainted with the possibilities of discourse analysis in sociolinguistics, forensic science and legal proceedings, psychiatric and political linguistics, to teach to structure discourse and text in accordance with the units of its division at the level of micro- and macrostructure; the terminology and conceptual apparatus in research and scientific texts are characterized; the methods of discourse analysis in scientific work were clarified; linguistic theories in communicative and scientific discourse were studied; the possibilities of applying knowledge on the theory of discrus in practice were shown.

Key words: discourse, discursive information, discursive event, real discourse, latent discourse, quasi-discourse, virtual discourse, subdiscourse, reality, consciousness, hypertext, reflection, verbal communication and non-verbal communication, locution, illocutions, perlocutions, text-discourse unit, cognitive discourse map, lacuna, archetype, replica, preform, etc.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Дискурсологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 035.10 Філологія. Прикладна лінгвістика.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: основні поняття, напрямки та методики сучасної дискурсології.

Міждисциплінарні зв'язки: лінгвістика, психологія, філософія мови.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1. 1. Мета: навчити студентів сприймати дискурс як багатовимірну цілісну форму існування людини в часово-просторових координатах, у системі культури.

1. 2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є: сформувати у студентів уявлення про традиції і перспективи вивчення дискурсу як форми мовного та лінгвокультурного існування; ознайомити студентів із різними школами дискурсології та можливостями їх прикладного застосування; прищепити навички проводити конвент інтердискурсного та інтрадискурсного аналізу; навчити проводити конвент-аналіз дискурсу; прищепити навички структурного, преференційного та комплексного інтонаційно-синтаксичного аналізу дискурсу; ознайомити з можливостями дискурсивного аналізу в соціолінгвістиці, криміналістиці та судочинстві, психіатричний та політичній лінгвістиці.

Програмні результати навчання:

ПРН-1 Здатність використовувати українську мову як державну в усіх сферах суспільного життя, зокрема у професійному спілкуванні.

ПРН-2 Здатність використовувати мови, що вивчаються, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування, для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя ПРН-3 Здатність збирати, аналізувати, систематизувати й інтерпретувати мовні факти, перекладати тексти різних стилів і жанрів.

ПРН-3 Здатність створювати усні й письмові тексти різних жанрів і стилів державною та іноземною мовами.

ПРН-4 Здатність застосовувати лінгвістичні знання для розв'язання професійних завдань.

ПРН-5 Здатність використовувати інформаційні технології для вирішення стандартних завдань професійної діяльності.

ПРН-6 Здатність аналізувати мовні одиниці, визначати їх взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.

ПРН-7. Здатність здійснювати лінгвістичний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

ПРН-8 Здатність застосовувати норми літературної мови у практичній діяльності.

ПРН-9 Здатність ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН-10 Здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значущість даних. ПРН-12 Здатність створювати лінгвістичний алгоритм для розв'язання поставлених завдань дослідження.

ПРН-11 Здатність виділяти напрями лінгвістики й характеризувати їх основні проблеми.

ПРН-12 Володіння системою мов, що вивчаються.

ПРН-13 Володіння нормами літературної мови.

ПРН-14 Здатність планувати і здійснювати дослідження в галузі лінгвістики та інформаційних технологій на належному рівні.

І. Загальнопредметні:

ЗК 1. Знання загальних питань із філософії науки, методології наукових досліджень та організації науки в Україні.

ЗК 2. Знання наукових основ методики навчання фахових дисциплін у вищих та спеціальних навчальних закладах.

ІІ. Фахові:

ФК 1. Набуття міцних знань із професійних дисциплін.

ФК 2. Володіння уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою.

ФК 3. Здатність орієнтувався в наукових парадигмах прикладного мовознавства.

ФК 4. Здатність до програмування, організації та поетапного проведення теоретичних досліджень, виконання експериментальної роботи й висвітлення здобутих наукових результатів у фахових виданнях різної категорії та на відповідних наукових заходах

ФК 5. Здатність критично оцінювати набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки.

ФК 6. Володіння українською мовою на високому рівні й здатність оперувати мовними засобами на повний спектр соціокультурних явищ.

ФК 7. Здатність визначати головні категорії та типи інтеракцій дискурсу.

ФК 8. Володіння концепціями гуманітарних і суспільних наук, використання їх положень у різних сферах викладацької та науково-дослідницької діяльності.

ФК 9. Здатність застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями.

ФК 10. Здатність самостійно проводити науково-дослідницьку роботу.

ФК 11. Здатність засвоювати передумови та головні напрями дискурсологія в мовознавстві .

ФК 12. Володіння українською мовою на високому рівні й здатність оперувати мовними засобами на повний спектр соціокультурних явищ.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Тема 1. Риси функціонально-комунікативної наукової парадигми. Когнітивно-дискурсивна наукова парадигма. Визначення дискурсології. Об’єкт і предмет дискурсології.

Тема 2. Проблема дефініції дискурсу. Ознаки дискурсу. Дискурс в колі понять теорії мовної комунікації, лінгвістики тексту. Дискурс і текст. Дискурс і комунікація. Дискурс і комунікативна ситуація.

Тема 3. Концепція дискурсу З. Харриса. Семіотичні погляди Ч. Пірса, Ч. Морриса, У. Еко. Прагматична концепція Х. Грайса і Дж. Ліча. Французька традиція аналізу дискурсу (Е. Бенвеніст, М. Фуко, М. Пеше, Р. Барт та ін.). Лондонська соціолінгвістична школа Дж. Фьорса і М. Холлідея. Франкфуртська школа (Ю. Хабермас). Лінгвістична антропологія у США. Наративний аналіз (В. Пропп, У. Лабов, Х. Фрай, Дж. Брунер). Теорія мовленнєвих актів К. Бюлера, Дж. Остіна, П. Стросона, Дж. Сьорля. Концепція діалогічності М. Бахтіна.

Тема 4. Бірмінгемська група дискурс-аналізу (Дж. Сінклер, М. Култард, М. Монтгомері, В. Едмондсон, М. Стабз та ін.). Критичний аналіз дискурсу (Т. ван Дейк, Н. Феркло, Дж. Гі, М. Камерон, Т. Дант, П. Бурдьє й ін.). Етнографічний напрям аналізу дискурсу (Д. Хаймз, М. Егер, В. Чен, Н. Бесньє, А. Дуранті, В. Франк, С. Кох й ін.). Етнометодологічний напрям дискурсології (Г. Гарфінкель). Конверсаційний аналіз (Х. Сакс, Е. Щеглов, Г. Джефферсон, Дж. Херітедж й ін.). Інтеракціональна соціолінгвістика (Дж. Блум, Дж. Гамперц, Х. Коултман, Д. Таннен). Аналіз політичного дискурсу (М. Фуко, Р. Водак, Т. ван Дейк, О. Шейгал, Г. Яворська й ін.). Дискурсивна психологія. Когнітивні дослідження дискурсу (Т. ван Дейк).

Тема 5. Мовленнєві акти як одиниці дискурсу. Інтерактивні кроки (ходи) як одиниці діалогічного дискурсу. Жанр дискурсу в аспекті лінгвогенології.

Тема 6. Проблема рівневої стратифікації дискурсу. Комуніканти як складники дискурсу, їхні типи і структура свідомості. Контекст і конситуація. Канал комунікації. Текст

як складник дискурсу, типи текстів, текстові категорії. Комунікативний шум як складник дискурсу. Комунікативний регістр і стиль. Комунікативний смисл. Паравербальні засоби дискурсу (кінеми) та їхні типи.

Тема 7. Тип дискурсу і жанр (зразок) дискурсу. Тип дискурсу і стиль мовлення. Типологія дискурсів Г. Почепцова. Типи дискурсу за сферами спілкування. Характеристика ознак різних типів дискурсів за О. Шейгал.

Тема 8. Семіотичні моделі як передумова моделювання дискурсу (діада та тріада мовного знака стоїків, модистів, тетратомія знака Ч. Пірса, модель Ч. Морриса, модель комунікативного знака К. Бюлера, модель Р. Піотровського та О. Шингарьової). Технічні моделі К. Шеннона, У. Вівера. Сучасні комунікативні моделі теорії інформації. Комунікативні моделі Р. Якобсона, Ю. Лотмана, У. Еко. Прагмалінгвістичні моделі Е. Атаяна, І. Сусова. Діалогічна модель комунікації.

Тема 9. Специфіка дискурсивної категорії. Концепції категорій дискурсу В. Карасика і В. Макарова. Текстово-дискурсивні категорії. Інтеракція як головна категорія дискурсу. Рівні і типи інтеракції. Аксіоми та закони інтеракції (Х. Грайс, Дж. Ліч, Й. Стернін й ін.).

Тема 10. Конверсаційний аналіз й аналіз діалогу. Польові методи інтеракційної соціолінгвістики. Контент-аналіз. Когнітивне моделювання дискурсу. Когнітивна карта дискурсу. Теорія концептуальних графів Дж. Сови, риторичних структур У. Манна та С. Томпсон, супер- і макроструктур Т. ван Дейка. Прагматичний аналіз комунікації. Прагматограма діалогової комунікації. Жанрове анкетування дискурсу. Метод діалогічної інтерпретації дискурсу. Наративний аналіз дискурсу.

3. Рекомендована література

Базова

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : Видавничий центр «Академія», 2009. 375 с.
2. Загнітко А. Основи дискурсології [Текст] : науково-навчальне видання. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194с.
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. М : ИТДК «Гнозис», 2003. 280 с.
4. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К. : ЦУЛ, «Фитосоциоцентр», 2002. 336 с.
5. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). К. : Український фітосоціологічний центр, 1999. 148 с.
6. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: монографія; [за ред. В. Різуна]. К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. 392 с.
7. Трипольская Т. А. Эмотивно-оценочный дискурс: когнитивный и прагматический аспекты. Новосибирск : Изд-во НГПУ, 1999. 166 с.
8. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада. К. : Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 2000. 286 с.

Допоміжна

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Под ред. В. Н. Ярцевой. М. : Советская энциклопедия, 1990. С. 136–137.
2. Белова А. Д. Дискурс тэтчеризма (на материале речей Маргарет Тэтчер 1968-1996). *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. Іноземна філологія на межі тисячоліть. 2000. № 471. С. 22–29.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика: Пер. с фр. М. : Прогресс, 1974. 446 с.
4. Бисималиева М. О понятиях «текст» и «дискурс». *Филологические науки*. 1999. № 2. С. 17–20.
5. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике. Изд. 2-е, стереотипное. М. : КомКнига, 2007. 288 с.
6. Ван-Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Благовещенск, 2000. С. 68–160.
7. Гончарова Н. В. Оцінний субдискурс як компонент діалогічного дискурсу (на матеріалі англомовної художньої прози). *Вісник Київського лінгвістичного університету*. Серія Філологія. 2002. Т. 5, № 1. С. 80–86.
8. Дєрік І. М. Просодичні особливості дискурсу інформаційних повідомлень ділової тематики

в Інтернеті: Автореф. … канд. філол. наук. Донецьк, 2007. 20 с.
9. Климова И. И. Дискурс и его истоки: Учебное пособие. М. : Диалог-МГУ, 2000. 46 с.
10. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2000. 349 с.
11. Павлюк Л. С. Структурно-семантична організація дискусійно-полемічного дискурсу (за матеріалами української політичної публіцистики першої пол. XX ст.): Дис… канд. філол. наук: 10.01.08. К., 1996. 162 с.
12. Ряполова Л. Г. Аргументація в спонукальному дискурсі: Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 1993. 192с.
13. Старикова О. М., Ткачук-Мірошниченко О. Є. Імплікації в дискурсі. *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. Іноземна філологія на межі тисячоліть. 2000. № 471. С. 246–249.
14. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки XX століття): Дис.… канд. філол. наук: 10.02.04. К., 1998. 195 с.
15. Шевченко И. С. Об историческом развитии когнитивного и прагматического аспектов дискурса. *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. Іноземна філологія на межі тисячоліть. 2000. № 471. С. 300–307.
16. Dijk T. A., van. Introduction: Discourse analysis as a new cross-discipline // Handbook of Discourse Analysis. Disciplines of Discourse. L.: Academic Press, 1985. Vol. 1. P. 1–10.
17. Duranti A. Sociocultural dimensions of discourse. Disciplines of discourse // Handbook of Discourse Analysis / Ed. by T.A. van Dijk. L.: Academic Press, 1985. Vol. 1. P. 193–230.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання: контрольні роботи, самостійна робота студента, написання реферату, наукової статті, участь у конференції.